

(Verscheen in: De noodzaak van de preek, Kampen 2000)

De verkondiging als opheffing van de communicatie

een bijbels theologische notitie bij de derde gestalte van het Woord

“De preek als centraal communicatiemiddel ‘preekstoelt’ op de vooronderstelling dat een dergelijke vorm van gemeenschap in onze tijd nog een reële mogelijkheid is.”¹ Een uitspraak als deze is tekenend voor het huidige denken over de preek en haar bestaansrecht als een gemeenschap stichtend gebeuren. Het is een uitspraak die impliceert dat de preek een achterhaald communicatiemiddel is dat voorbijgaat aan de eisen en behoeften van de tijdgenoot.

Logisch lijkt dan de conclusie dat wanneer de kerk nog enige rol wil spelen in de toekomst, de preek, als het centraal constituerende element van de eredienst, op de helling moet. Ook cursussen die vandaag worden aangeboden met als opdracht ‘hoe schrijf ik met vaart een preek...’, wijzen op een grote verlegenheid omtrent de preek. Deze verlegenheid hangt ten nauwste samen met de vele vragen die er zijn met betrekking tot het ambt van predikant en het bestaansrecht van de gemeente. De druk op de predikant neemt hand over hand toe, schrijft een beleidsmaker te Amsterdam, en aan exegetische bekwaamheid “heb je weinig in een situatie waar sensibiliteit voor de omgeving, strategische competentie, leidinggevend, organiserend, communicatief en samenwerkend vermogen zijn vereist”². En weer een ander oppert de stelling dat het hand over hand toenemen van overspannenheid onder predikanten zijn oorzaak vindt in een achterhaald ambtsbesef³.

Tegen de achtergrond van deze steeds luider wordende geluiden omtrent preek, predikant en gemeente, die m.i. wijzen op de impasse waarin kerk en theologie zich bevinden, wil ik een poging wagen om de vooronderstelling dat wij in de preek te maken zouden hebben met een algemeen communicatiemiddel kritisch tegen het licht houden. De centrale vraag daarbij zal zijn: gaat het in de verkondiging wel om communicatie in de gangbare betekenis van het woord⁴?

Voor het antwoord op deze vraag willen wij naar aanleiding van een enkel fragment uit het ‘Nieuwe Testament’ nagaan op welke wijze Jezus de omstanders tegemoet treedt. Wij doen dat in de vooronderstelling dat wij in het optreden van Jezus te maken hebben met de inhoud van de verkondiging van de ecclesia. In zijn optreden gaat het, om met de evangelist te spreken, om de *verkondiging*

¹ Dat schrijft dr J. Jonkers, socioloog aan de Theologische Universiteit te Kampen, HN maart 2000

² Aldus beleidsadviseur van de SoW kerken te Amsterdam, P. Schilderman in hetzelfde nummer van HN. Deze bijdrage vormt een discussiestuk voor beleidsmakers te Amsterdam waarin met een tamelijk naïef geloof in een bedrijfsmatige aanpak met vrolijk enthousiasme in commerciële markttermen wordt gesproken over de kerkelijke gemeente (klant), de predikant (werknemer) en de centrale kerkenraad (werkgever). Het is van harte te hopen dat de invloed van deze benadering uiterst kritisch zal worden gevolgd door de kerkelijke gemeente en de Generale Synode.

³ Ik zou mij overigens kunnen voorstellen dat de toenemende overspannenheid onder predikanten eerder te maken heeft met een *gebrek* aan ‘ambtsbesef’.

⁴ Onder communicatie verstaan wij met Dingemans ‘de wijze waarop mensen boodschappen zenden en ontvangen; hoe ze meningen en standpunten uitwisselen en gevoelens aan elkaar kenbaar maken en met elkaar proberen te delen’, G.D.J. Dingemans, Als hoorder onder de hoorders; een hermeneutische homiletiek, Kampen 1995, p. 137. De gangbare opvatting over communicatie veronderstelt een symmetrie tussen zender en ontvanger als mogelijkheidsvoorwaarde voor de communicatie.

van wat sinds de grondlegging der wereld verborgen gebleven is⁵. Daar, in die verkondiging ligt de grond en de oorsprong van de kerkelijke verkondiging. Wij kunnen dus niet anders dan vanuit die bijbelse verkondiging spreken over de verkondiging van de kerk. De gemeente wordt tot Messiaanse gemeente in het licht van de opdracht, de roeping om dat uit te spreken en te verkondigen "wat geen oog heeft gezien en geen oor heeft gehoord en wat in geen mensenhart is opgekomen..."⁶. De kerk heeft niets anders te doen dat dit te erkennen, dat de grond van haar bestaan ligt in het imperatieve gehalte van de bijbelse verkondiging⁷.

Het zendingsbevel voor de gemeente staat dan ook in het evangelie geheel in het licht van de zending van Jezus zelf⁸. Met andere woorden: de wijze waarop in het getuigenis van profeten en apostelen de verkondiging van de grote heilsgeheimen gestalte krijgt is fundamenteel beslissend voor het spreken van de kerk. Buiten het spectrum van de bijbelse verkondiging heeft de ecclesia m.i. überhaupt niets te zeggen en te doen⁹. Het is de bijbelse verkondiging die de gemeente constitueert.¹⁰

Willen wij te midden van de huidige verwarring omtrent de verkondiging enig zicht krijgen op het wezen van de preek dan zullen wij ons in de eerste plaats niet moeten begeven op het terrein van de communicatiewetenschap, maar hebben wij ons in de eerste plaats rekenschap te geven van het geheel eigensoortige karakter van de bijbelse verkondiging.

Vervreemding

Wanneer wij in onze eerste observatie proberen na te gaan op welke wijze de verkondiging

van Jezus in de evangeliën gestalte krijgt dan valt direct de asymmetrie op tussen de boodschap van Jezus en het, om het in 'communicatietermen' te zeggen, referentiekader van de ontvanger. Symptomatisch voor het optreden van Jezus door heel het evangelie heen is het onbegrip en het misverstand van de omstanders. Dit is niet incidenteel maar structureel voor de bijbelse verkondiging. Het verwijst naar het geheim van de Godsnaam, het mysterie van de menswording. Incarnatie verstaan als: Hij is een van ons en tegelijk is Hij volstrekt anders, is structureel bepalend voor de vorm en de inhoud van de bijbelse verkondiging. Voortdurend gebeuren in het optreden van Jezus dingen die vanuit het perspectief van de omstanders niet kunnen en daarom volstrekt onbegrijpelijk zijn. Het heeft te maken met wat bijvoorbeeld klinkt aan het einde van de proloog van het Johannesevangelie: "Niemand heeft ooit God gezien. De eniggeborene, God, die in de schoot van de Vader is, die legde Hem uit". Met andere woorden: datgene wat in de woorden en de daden van de Messias tot

⁵ Mat. 13 : 34; Psalm 78:2

⁶ 1 Kor. 2:9

⁷ Zie wat Barth hierover zegt: "Die Kirche kann sonst nichts tun, als ganz schlicht das erkennen: es ist ein Befehl da, und der muss getan werden. Dann hätte sie wieder Existenzrecht, wenn sie ihre Existenz, nämlich die Existenz auf Grund eines Rufes, wieder verstehen würde. Dann wäre sie wieder ekklesia". K. Barth, Homiletik, Wesen und Vorbereitung der Predigt, Zürich 1966, S. 49

⁸ Zie bijvoorbeeld Luk. 8 : 1 (En het geschiedde kort daarna, dat Hij van stad tot stad en van dorp tot dorp trok, verkondigende het evangelie van het Koninkrijk Gods....) in verbinding met Luk. 9 : 2 (En Hij zond hen uit om het Koninkrijk Gods te verkondigen...)

⁹ Het is voor mij dan ook meer dan een raadsel te zien hoe beleidsmakers in SoW kerken aan een grondige bijbels theologische doordenking (of op z'n minst een bijbelse oriëntatie) geheel voorbij menen te kunnen gaan.

¹⁰ Zie de bijdrage van W. Klouwen, elders in deze bundel.

uitdrukking wordt gebracht is volstrekt onbekend, is uiterst verborgen. Jazeker, Hij verschijnt te midden van zijn volk, zijn mensen, voortdurend wijzend op de woorden van Mozes en de profeten, zoals wij lezen in de perikoop over de Emmaüsgangers: "En Hij begon bij Mozes en al de profeten en legde hun uit, wat in al de Schriften op Hem betrekking had". Maar het is enkel de werking van zijn uitleg, zijn woord dat hun de ogen worden geopend. Met andere woorden: de uitgangspositie van de bijbelse verkondiging is asymmetrisch, sluit niet onmiddellijk aan bij de denk- en belevingswereld van de omstanders maar kan slechts ontvangen worden door de werking van zijn eigen uitleg. We kunnen dit aan de hand van vele fragmenten illustreren. Van hoe een gesprek verloopt tussen Jezus en een van zijn omstanders is het gesprek met Nicodemus een treffend voorbeeld (Johannes 2: 23 – 3: 21¹¹).

Om te beginnen is de opmaat tot het gesprek met Nicodemus opmerkelijk. Er is sprake van geloof door de vele tekenen van zijn hand:

En toen Hij te Jeruzalem was, op Pasen, op het feest,
geloofden velen in zijn NAAM,
 doordat zij van Hem de tekenen zagen die Hij deed.

Maar zelf vertrouwde Jezus zich niet aan hen toe
 daardoor, dat Hij allen kende,
 en omdat Hij het niet nodig had,
 dat iemand over de mens getuigde,
 want zelf kende Hij wat in de mens is.

Zijn daden wekken fiducia. Maar tegelijk horen wij dat Jezus zichzelf aan hen niet toevertrouwt, omdat "Hij hen allen kende..." Zijn kennis reikt, met andere woorden, verder dan de kennis van de menigte. In het vervolg komen wij dan ook op de hoogte van deze voor de omstanders verborgen kennis. Dan vindt naar aanleiding van de tekenen een gesprek plaats in de nacht. Het gesprek zet in met een vraag omtrent de betekenis van deze tekenen. Hoezeer ook zijn daden fiducia hebben gewekt, hier wordt het begrip van deze tekenen door Jezus geproblematiseerd. Hier wordt, om het anders te zeggen, het geloof in deze tekenen verstoord door Jezus zelf. "Tenzij iemand wederom geboren wordt, kan hij het Koninkrijk Gods niet zien." Het herinnert ons aan de woorden uit de proloog: "Niemand heeft ooit God gezien...". Het 'wederom geboren worden', het 'van boven geboren worden', wijst op een conditie die niet onmiddellijk voorhanden is. Dit is niet te verstaan wanneer de mens niet van bovenaf ontvankelijk wordt gemaakt. Treffend is de wijze waarop Johannes Nicodemus laat reageren. Het bevestigt datgene wat Jezus zegt. Het duidt op het onbegrip, het misverstand waarop Jezus zelf wijst: "Hoe kan een mens geboren worden als hij oud is? Kan hij voor de tweede maal in de moederschoot ingaan en geboren worden?" Hiertegenover plaatst Jezus het beslissend kwalitatieve onderscheid tussen de dingen die van beneden zijn (vlees) en de dingen die van boven zijn (geest). Het is wat wij ook in het vervolg horen: "Geen mens kan iets aannemen of het moet hem uit de hemel gegeven zijn"(3:27). Het is het benadrukken van het volstrekt andere waarmee Jezus het gesprek beëindigt: "En niemand is opgevaren naar de hemel, dan die uit de hemel

¹¹ Zie ook: Y. Bekker, Zoon van God, Messias, Mensenzoon; De structuur van het Evangelie naar Johannes, Kampen 1997, p.104 - 107

is neergedaald: de Mensenzoon". De asymmetrie tussen Jezus en Nicodemus is gelegen in het oneindig kwalitatieve onderscheid tussen God en mens, tussen datgene wat in de hemel is en datgene wat op de aarde is. Dit asymmetrische, waarin het kwalitatieve onderscheid wordt uitgedrukt tussen de Jezus en Nicodemus, behoort tot de eigensoortige werkelijkheid van de persoon en het werk van de Mensenzoon. Het is de mogelijksvoorwaarde voor zijn bevrijdend handelen. Juist het 'anderszijn' van de Mensenzoon maakt het mogelijk dat Hij als Redder zijn mensen tegemoet kan treden. Hij is niet uit ons, ook niet van ons, maar Hij is degene die op ons toekomt 'van boven'. De ontkenning hiervan sluit het 'tot wijsheid komen' uit. De ontkenning van dit kwalitatieve onderscheid wijst op de staat van vervreemding waarin de mens verkeert. Miskotte zegt het in 'Het waagstuk der prediking' zo: "Zou dat niet het denken en zinnen wezen van de gesloten vromen, die nimmer schijnen tot wijsheid te komen, omdat zij niet weten en niet weten willen, dat God God is, oneindig van den mensch verscheiden, in vrijheid en liefde, in vrijmachtige Liefde, terwijl de mensch de mensch blijft, onpeilbaar-ver in vervreemding verzonken, en Gods Woord Gòds Woord, in maat en kwaliteit en kracht van alle menschenwoord verscheiden?!¹²" De staat van vervreemding waarin Nicodemus verkeert, wordt door het woord van Jezus aan het licht gebracht. Het woord van Jezus is hem vreemd, is een woord dat niet in zijn vocabulaire voorkomt. En de mogelijkheid van het ontvangen, het geloven van dit woord ligt dan ook niet in het eigen bereik van Nicodemus, maar ligt enkel in het bereik van dit woord zelf. Het is een 'van boven geboren worden'. In de reactie van Jezus op de vraag van Nicodemus hoe deze dingen geschieden kunnen (vs. 9) wordt tot uitdrukking gebracht dat het tot geloof komen een even groot wonder is als de schepping in den beginne en vergeleken kan worden met de maagdelijke geboorte van Jezus.¹³ Met andere woorden: vanuit het perspectief van Nicodemus volstrekt onmogelijk, maar vanuit de hemel mogelijk.

Opheffing van de communicatie

De vraag nu komt op of wij in het gesprek van Jezus met Nicodemus te maken hebben met een vorm van communicatie. Wanneer wij de term communicatie slechts formeel en neutraal definiëren, namelijk als de wijze waarop de boodschapper de zender tegemoet treedt, dan is de term wellicht bruikbaar. Wanneer wij echter de gangbare invulling van het begrip volgen, namelijk als een wijze van tegemoet treden van zender tot ontvanger met daarbij de vooronderstelling dat dit tegemoet treden slechts mogelijk is wanneer er sprake is van een bepaalde vorm van symmetrie, dan is het maar zeer de vraag of wij in de wijze waarop Jezus Nicodemus tegemoet treedt te maken krijgen met een vorm van communicatie. We zouden ons dan zelfs kunnen afvragen of wij wel met een gesprek, in de gangbare zin van het woord, van doen hebben. Nicodemus en Jezus bevinden zich op een ander plan, we zouden nu zeggen: zij zitten op een andere golflengte. En zoals we eerder zagen heeft dit te maken met het onderscheid tussen Jezus en Nicodemus. Jezus spreekt formeel gezien een taal die voor Nicodemus verstaanbaar is (Hij is een van ons), maar datgene wat in zijn taal tot uitdrukking wordt gebracht is van een gans andere orde (Hij is volstrekt anders). Wanneer wij de wijze waarop Jezus Nicodemus tegemoet treedt zouden opvatten als een vorm van communicatie, is het gevaar groot dat wij dit fundamentele

¹² K.H. Miskotte, *Om het levende Woord*, 's-Gravenhage 1948, p.241

¹³ Y. Bekker, a.w., p. 106

onderscheid over het hoofd zien. Als wij al van communicatie zouden kunnen spreken dan moeten wij het doen in de zin van een *opheffing* van de communicatie. De communicatie is, omdat het hier gaat om de dingen 'van boven', geen communicatie in de gangbare betekenis van het woord. Met dat Jezus antwoordt op de reactie en de vraag van Nicodemus is de communicatie opgeheven: op een andersoortig plan gebracht. Anders gezegd: de verkondiging van Jezus brengt de verstaanshorizon van Nicodemus op de hoogte van de werkelijkheid van de daden Gods. Daar, op die hoogte is Nicodemus' misverstaan eens en voorgoed ten goede gekeerd.

Een andere illustratie van deze opheffing is de perikoop over de Emmaüsgangers (Lucas 24: 13 – 35). Daar zien wij die twee gaan vanuit Jeruzalem elkaar woorden toewerpend over datgene wat zij in Jeruzalem achter zich hebben gelaten. We horen dan:

En het geschiedde
in hun spreken en zoeken:
Jezus zelf naderde en trok met hen voort.
Hun ogen waren bevangen
zodat zij Hem niet herkenden.

Jezus trekt met hen op maar zij herkennen Hem niet. Wat wij zouden verwachten als hoorders, namelijk dat Jezus zich onmiddellijk aan hen bekend zou maken (zijn boodschap moet immers 'gecommuniceerd' worden), gebeurt niet. Het enige wat er gebeurt is dat Jezus hun onderlinge communicatie bevraagt: "Wat zijn dat voor woorden, die gij elkaar wandelende tegenwerpt?" Deze vraag beweegt hen ertoe de inhoud van hun gesprek, dat door Jezus wordt verstaan als een 'elkaar woorden toewerpen', onder woorden te brengen. Dan trekt Jezus zes verzen lang met hen op zonder hen te onderbreken. En Lucas laat hun verhaal eindigen met de woorden: "... Hem zagen zij echter niet"(vs. 24), dat zonder dat zij het zich realiseren niet alleen betrekking heeft op de vrouwen bij het lege graf. En met de woorden:

O onverstandigen, te traag van hart
om te geloven alles wat de profeten gesproken hebben!
Moest de Christus dit niet lijden
om in te gaan in Zijn heerlijkheid?

verstoort Jezus definitief hun betoog. Net als in het gesprek met Nicodemus horen wij hoe de onwetendheid en het onverstand door Jezus aan het licht wordt gebracht. Met dat de opgestane Jezus met hen meeloopt, wordt hun staat van vervreemding onthuld. En het woord dat Hij spreekt stelt een grens aan hun gedachtegang. In zijn optreden doorbreekt Jezus de geslotenheid van hun betoog. Zijn woord opent het zicht op een geheel andere werkelijkheid, namelijk op die van Mozes en de profeten. En doordat Hij van bijwoner tot gast wordt en het brood met hen breekt worden hun de ogen geopend. Met andere woorden: door hetgeen Hij zegt en doet wordt hun staat van vervreemding opgeheven. In zijn woord van uitleg en zijn daad van gemeenschap leidt Hij hen uit datgene wat hun ogen bevangen houdt. In zijn optreden worden de Emmaüsgangers geconfronteerd met een voor hen volstrekt nieuwe en ongehoorde werkelijkheid. En met dat Jezus dit tot hen zegt en aan hen doet worden zij in deze nieuwe werkelijkheid betrokken. Worden zij er ook deelgenoot van. Dat is de daad van redding die Jezus aan hen verricht. Dat Jezus hen tegemoet treedt staat geheel en al in het teken van deze

reddingsdaad. Dat Jezus voor een moment deelgenoot wordt van hun verloren werkelijkheid betekent een opheffing ervan, hun ten goede. De Emmaüsgangers krijgen niet de kans Jezus tot deelgenoot te maken van hun weg: als zij hem herkennen, wordt Hij voor hen onzichtbaar. Het is de werkingkracht van deze nieuwe werkelijkheid die hen vervolgens doet opstaan en gaan naar Jeruzalem.

De gestalte van de preek

Wat betekent dit nu voor de gestalte van de preek? Ik zou bijna willen zeggen: alles! Wanneer wij de discussies volgen over het bestaansrecht van de preek of over de onoverbrugbare kloof tussen het evangelie en onze tijdgenoten¹⁴, dan lijkt het of wij uit het oog dreigen te verliezen dat wij in de kerkelijke verkondiging te maken hebben met de derde gestalte van het Woord Gods. En wanneer wij met Barth¹⁵ spreken van de derde gestalte van het Woord Gods dan bedoelen wij daarmee dat wij ten aanzien van de verkondiging leven in de verwachting dat daarin iets tot klinken zal worden gebracht van het spreken van God zelf. Wanneer wij de preek daarvan losmaken en daarmee losweken uit het spectrum van de bijbelse verkondiging dan valt inderdaad elke bestaansgrond van de kerkelijke verkondiging weg. Maar dan zijn ook lapmiddelen als alternatieve vormen van eredienst volstrekt tevergeefs. En experimenten voor nieuwe vormen van communicatie tussen predikant en gemeente laatste stuiptrekkingen van de postchristelijke gemeente.

Wij staan vandaag voor de grote uitdaging om vanuit een nieuw verstaan van de bijbelse teksten te komen tot een nieuwe fundering van de kerkelijke verkondiging. Het gaat er dus niet om een verouderd of verstard instituut als de preek overeind te houden. Het gaat hier om de dringende noodzaak van de prediking te midden van de volstrekt ledige verwarring waarin wij ons m.i. kerkelijk en cultureel bevinden. Een situatie waarin nauwelijks meer ruimte lijkt te zijn voor het oorspronkelijk bijbelse spreken. Er staat ons tegen deze achtergrond niets anders te doen dan terug te keren naar het gebinte van de bijbelse grondwoorden. Daar in het getuigenis van profeten en apostelen wordt ons een weg gewezen die beslissend is voor een nieuwe bezinning over de preek.¹⁶

Asymmetrie en de uitleiding uit de staat van vervreemding

Wanneer wij enkele aspecten van de bijbelse verkondiging zouden betrekken op de gestalte van de preek dan is daar om te beginnen het aspect van de asymmetrie. Moderne homileten als bijvoorbeeld Lange en Dingemans hebben sterk de neiging de preekvoorbereiding te laten beginnen bij de hoorders¹⁷. De

¹⁴ Zie bijvoorbeeld het themanummer van Kontekstueel, tijdschrift voor gereformeerd belijden nú, over de boodschap en de kloof (maart 1999)

¹⁵ Zie: K. Barth, Kirchliche Dogmatik I,1, par. 4

¹⁶ Opvallend zijn de vele praktische handleidingen die op de markt komen voor het maken en houden van een preek. Zie bijvoorbeeld het recent verschenen 'Concreet en beeldend preken' van P. Oskamp en R. Geel, Bussum 1999. Zeer behulpzaam kunnen deze handreikingen zijn, maar wanneer wij elke bezinning over de eigenlijke gestalte van de preek uit de weg gaan dan zijn ook dergelijke handleidingen slechts vluchtwegen.

¹⁷ Zie bijvoorbeeld Ernst Lange wanneer hij zegt: "Am Anfang der Predigt ist nicht der Text. Am Anfang ist ein Hörerkreis mit seinem Widerspruch, mit seinen Problemen, Fragen, Nöten, Hoffnungen, mit seinem Vorherwissen vom Christlichen und Zweifeln, ein Hörerkreis in seiner Anfechtung. Und eben diese Anfechtung,

preek moet immers 'overkomen' bij de hoorders. Nu is daar op zichzelf niets mis mee. Maar in het zo zwaar accentueren van het zich inleven in de situatie van de gemeente schuilt wel een gevaar. Het zou er nog wel eens toe kunnen leiden dat de predikant zijn noodzakelijke vrijmoedigheid die hij vanuit de geopende Schrift ontvangt, door een te nadrukkelijke aandacht voor de existentie van de hoorders, verliest. Ook Barth benadrukt in zijn *Homiletik de Gemeindemässigkeit* van de preek. Daarbij waarschuwt hij wel voor de neiging om als predikant de mond van de gemeente te willen zijn.¹⁸ Hij is in de eerste plaats Dienaar van het Woord en in zijn dienst aan het Woord, dient hij de gemeente.

Ook bij deze praktische overwegingen is het van belang voor ogen te houden wat nu de kerkelijke verkondiging maakt tot verkondiging. Wanneer wij ervan mogen uitgaan dat het Gods eigen Woord is dat de verkondiging tot verkondiging maakt, dan krijgen wij in de verkondiging te maken met een zelfde asymmetrie als die wij in het evangelie tussen Jezus en de omstanders tegenkomen. Dan gaat het in de verkondiging om een Woord dat niet in het verlengde ligt van onze existentie en daarmee ook niet in het verlengde van onze verstaanshorizon. Wanneer wij in de verkondiging te maken krijgen met een gestalte van het Woord van God dan gaat het in de verkondiging om de dingen die 'van boven' zijn. Het is als met de Menswording, in die zin dat de vorm waarin het Woord tot ons komt geheel en al een menselijke maat heeft, maar dat datgene wat wil worden verkondigd komt uit de sfeer van de Woorden en Daden Gods¹⁹. Wanneer het menselijk spreken in de verkondiging werkelijk in dienst wordt genomen door het geschieden van het Woord dan kon het nog wel eens zijn dat in die gebrekkige woorden iets tot klinken wordt gebracht van de Sprake Gods. En in die Sprake, waarin de hoorder (dus ook de predikant) is verdisconteerd, mag er een horizonwisseling plaatsvinden. Niet langer wordt de verstaanshorizon bepaald door de gesloten ervaringen van de hoorders, maar in de verkondiging mag er een nieuwe horizon oplichten waarin onze menselijke existentie komt te staan in het licht van het bevrijdend spreken en handelen van de Messias zelf. Juist die asymmetrie in de verhouding tussen de werkelijkheid van het Woord dat wordt verkondigd en de hoorders, waarin het oneindig kwalitatieve onderscheid tussen God en mens tot uitdrukking komt, maakt het mogelijk dat de hoorders worden uitgeleid uit hun gesloten 'werkelijkheid' om te worden ingeleid in de nieuwe werkelijkheid van de NAAM. Dat wij in het Woord dat wordt verkondigd te maken krijgen met een voor onze oren hoogst vreemd en ongehoord Woord is niet een probleem, maar eerder een geweldige bevrijding. Er mag iets volstrekt nieuws worden gehoord. En elke poging om dit Woord van zijn vreemde gedaante te ontdoen brengt het tot zwijgen. Wanneer in de verkondiging iets mag opengaan van datgene waarvan in de Schrift wordt getuigd, dan staan de hoorders niet langer buiten maar komen dan pas werkelijk in het vizier. Dit Woord bevindt zich immers niet op de steile hoogte van het onbereikbare dat wij

vielleicht als solche, nämlich als Bestreitung der Möglichkeit des Glaubens, gar nicht wahrgenommen, ist die Herausforderung der Predigt der Kirche." E. Lange, Brief an einen Prediger, Predigtstudien Beiheft I, Stuttgart/Berlin 1968, S. 12

¹⁸ Barth: "Wenn ein Prediger mit seiner Gemeinde lebt, so erhebt er mit ihr eine Geschichte, so bewegt ihn ständig die Frage: "Wie sind wir dran?" Das bedeutet aber nicht, dass er sich vom Strom des Lebens mitreisen lässt, um so der Mund der Gemeinde zu sein. Er darf nicht der Volksweise und Dorfweise sein, der das Leben kennt und es auf die Bühne bringt und sagt, was die Leute auf dem Herzen haben. Homiletik a.w. S. 67

¹⁹ Miskotte spreekt zelfs van de verwachting dat in de verkondiging zich een transsubstantiatie van mensenwoord in Godswoord zal mogen voltrekken: "Hij (de voorganger) heeft de Schrift te verklaren, zelf in de verwachting levende van een transsubstantiatie van mensenwoord in Godswoord – en vooral niet een maatstaf te hanteren om de ontvankelijkheid der hoorders te meten." K.H. Miskotte, Om de waarheid te zeggen, Kampen 1971, p. 87

met alle mogelijke moeite zouden moeten proberen te zoeken, maar dit Woord is gesproken omwille van de bevrijding van de mens. Het is het Woord van de *Mensengod*. Dit Woord zoekt zijn hoorders op om die te vinden, zoals Jezus de Emmaüsgangers tegemoet treedt. In de verkondiging mogen onze bevangen ogen opengaan. Wanneer werkelijk de woorden van de Schrift mogen gaan spreken vindt er een heilzame verstoring plaats van de bestaande orde van de hoorder. Hoezeer eerst zijn perspectief werd bepaald door al datgene waarmee hij wordt bezet door de ervaringen van het leven, mag er in de verkondiging zich een nieuw perspectief openen. De hoorder mag worden aangezegd dat er een hemel is en een aarde, dat hij staat op beloftevolle grond. Dat al datgene wat hem teneerdrukt en in verwarring brengt en aanvecht, van binnenuit ten goede wordt gekeerd. In de klare verkondiging mag het gebeuren dat wij als hoorders ons gewaar mogen worden van de rol die wij krijgen te spelen in Zijn verbondsgeschiedenis. Dat ons leven niet begint en eindigt met ons absolute Zelf, maar binnengebracht is in de werkelijkheid van de woorden en daden Gods. Daar krijgt de hoorder iets te zeggen, daar krijgt hij iets te doen, zichzelf tot een groot raadsel. Daar wordt hij op zijn bestemming gewezen, namelijk om een, om met Naastepad te spreken, schouwspeler Gods te worden. Hij wordt uitgenodigd om mee te spelen op het Messiaanse toneel, waar de Hoofdrolspeler zijn script deelt en de wegen wijst. Het avondmaal mag voor dit heilige spel een oefening zijn. Tot zijn grote verrassing ziet de hoorder zijn dadenloze en sprakeloze bestaan opgeheven. Hij mag gaan leren zien dat er een grens is gesteld aan datgene waarvan hij dacht dat het werkelijkheid was. Zo op deze wijze willen wij de verkondiging verstaan als opheffing van de communicatie. De uit alle windstreken samengeropen hoorders worden in de verkondiging van schare tot gemeente. Haar onderlinge heen en weer werpen van woorden wordt tot een Messiaans gesprek.

Ja, in die asymmetrie, waarvan sprake is in de verkondiging, schuilt een groot geheim, het is het geheim van de hemel. Het vreemde Woord dat wordt verkondigd maakt de verkondiging tot een, vanuit ons perspectief, hoogst vreemd gebeuren. De predikant als eerste hoorder krijgt dingen te zeggen waarover hij zich zelf misschien nog wel het meest verbaast en verwondert. Ook in zijn beleving is het een surrealistisch gebeuren. Voor communicatiedeskundigen volstrekt onverantwoord. En toch meen ik dat het niet anders kan. Juist in die vreemde, voor vandaag wellicht hoogst achterhaalde vorm van de preek kon nog wel eens iets zichtbaar worden van het gans andere van de Messias zelf. En wanneer wij daar vanaf willen, wat blijft er dan over? Worden de hoorders werkelijk opgericht wanneer zij zondag aan zondag moeten horen wat zij ook al door heel de week heen in kranten gelezen en op televisie gezien hebben. Moeten de hoorders er werkelijk elke week getuige van zijn hoe de pastor de ellende die hij de afgelopen week bij hen heeft opgehaald op zondag weer over hen uitstort, als in een kringloopproces? Wanneer wij ontkennen dat wij in de verkondiging te maken krijgen met een gestalte van het Woord Gods wordt de preek tot een kleinmenselijk moralistisch praatje. En daar hoeft de kerk toch niet voor open te blijven?

Ad van Nieuwpoort